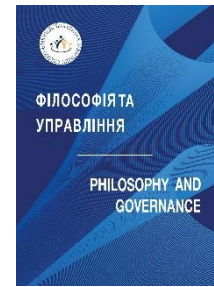

e-ISSN 3041-248X

Філософія та управління

<https://www.eu-scientists.com/index.php/fag>

Моделі реагування на кризові ситуації представників різних страт суспільства

Оксана П. Мелікова ¹*

¹ Черкаський державний технологічний університет (Україна). Аспірантка кафедри філософських і політичних наук

* Автор-кореспондент, e-mail: Melikova.ok@gmail.com

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

Дослідницька

отримана:

1 листопада 2024 р.

переглянута:

3 грудня 2024 р.

прийнята:

6 грудня 2024 р.

опублікована

онлайн:

26 грудня 2024 р.

Авторське право ©
2024 автора

Цей твір ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства – Некомерційна 4.0 Міжнародна» (CC BY-NC 4.0).

DOI:

[10.70651/3041-248X/2024.3-4.01](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2024.3-4.01)

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю розуміння впливу соціальної стратифікації на моделі поведінки представників різних страт (прошарків) суспільства в умовах кризових ситуацій. Кожна соціальна страта має унікальний набір цінностей, сформованих під впливом підсвідомих, культурних і економічних чинників, що визначає її поведінкові стратегії у кризових умовах. Метою дослідження було вивчення моделі поведінки людини у кризових ситуаціях залежно від її приналежності до певної страти суспільства. Виділено три основні моделі поведінки у кризових ситуаціях: конструктивну, деструктивну та конформістську. Конструктивна поведінка характеризується прагненням до розвитку суспільства, покращення міжособистісних відносин, в той час як деструктивна включає агресію та руйнування соціальних зв'язків. Зміст конформістської моделі полягає в пасивному слідуванні діям оточуючих, навіть коли це є неоптимальним або ризикованим. Встановлено, що вибір моделі залежить від рівня розвитку резильєнтності – здатності особи або соціальної групи адаптуватися до кризових умов. З'ясовано, що в умовах жорсткої соціальної стратифікації одні соціальні групи мають значно менше можливостей і ресурсів для адаптації до кризових ситуацій, що призводить до поглиблення соціальної нерівності та несправедливості. Наголошено, що забезпечення рівного доступу до освіти та ресурсів для всіх верств населення сприятиме зменшенню соціальної нерівності, розвитку людського потенціалу та інновацій. Зазначено, що впровадження ефективних соціальних програм та справедливих економічних умов має сприяти скороченню економічної нерівності та стимулюванню розвитку підприємництва. Для ефективного реагування на кризові ситуації необхідно враховувати специфіку кожної соціальної страти, зокрема її ціннісні орієнтації та рівень розвитку резильєнтності. Стратегії реагування на кризу повинні бути гнучкими та адаптованими до конкретних соціальних і культурних умов країни.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

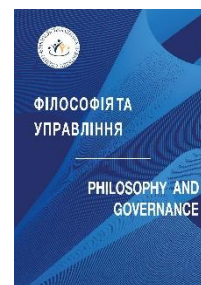
соціальна стратифікація, резильєнтність, соціальні стратегії, економічна нерівність, освіта.

e-ISSN 3041-248X

Philosophy and Governance

<https://www.eu-scientists.com/index.php/fag>

Models of response to crisis situations of representatives of different social strata

Oksana Melikova ¹ *

¹ Cherkasy State Technological University (Ukraine). Postgraduate student of the Department of Philosophical and Political Sciences

* **Corresponding Author**, e-mail: Melikova.ok@gmail.com

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Research Article

Received:

1 November 2024

Revised:

3 December 2024

Accepted:

6 December 2024

Published online:

26 December 2024

Copyright © 2024
by author

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

DOI:

[10.70651/3041-248X/2024.3-4.01](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2024.3-4.01)

The relevance of the study is determined by the need to understand the impact of social stratification on the behavioral models of different social strata in crisis situations. Each social stratum has a unique set of values shaped by subconscious, cultural, and economic factors, which influences its behavioral strategies during crises. The aim of the research is to examine human behavior models in crisis situations depending on their affiliation with a particular stratum of society. Three main behavioral models in crisis situations are identified: constructive, destructive, and conformist. Constructive behavior is characterized by a focus on societal development and improving interpersonal relationships, while destructive behavior includes aggression and the breakdown of social bonds. The conformist model involves passively following the actions of others, even when they are suboptimal or risky. It is established that the choice of model depends on the level of resilience – the ability of an individual or social group to adapt to crisis conditions. The study reveals that in conditions of rigid social stratification, some social groups have significantly fewer opportunities and resources to adapt to crisis situations, leading to deepening social inequality and injustice. The study emphasizes that ensuring equal access to education and resources for all social strata can contribute to reducing social inequality, enhancing human potential, and fostering innovation. The implementation of effective social programs and fair economic conditions is essential for reducing economic inequality and stimulating entrepreneurship. To effectively respond to crisis situations, it is necessary to consider the specific characteristics of each social stratum, particularly its value orientations and the level of resilience development. Crisis response strategies should be flexible and adapted to the specific social and cultural conditions of the country.

KEYWORDS

social stratification, resilience, social strategies, economic inequality, education.

1. Вступ

У підсумках Мюнхенської безпекової конференції 2023 року підкреслено, що ера геополітичного та економічного оптимізму завершилась і виникла нагальна потреба у запобіганні загостренню наявних ризиків на тлі продовження фрагментації глобального порядку. Існує серйозна загроза, що спроби реформувати міжнародний устрій з метою забезпечення сталого розвитку можуть перерости в небезпечне суперництво, де держави змагатимуться не за більші досягнення, а за мінімізацію своїх втрат [8]. На нашу думку, такий перехід можна розглядати як кризову ситуацію.

Володіючи інформацією про моделі поведінки, притаманні активним групам населення, можна вчасно відреагувати на потенційні проблеми, змінити чи удосконалити стабілізаційні процеси, впровадити нові ініціативи, які сприятимуть позитивному розвитку суспільства. Зміни існуючого міжнародного порядку дають можливість спрогнозувати зростання нерівності між країнами та соціальними групами населення щодо розміру доходів та економічного розвитку. Нерівність провокує зміни у міграційних потоках з країн з гіршим економічним становищем до країн з вищим економічним потенціалом. Зміна цінностей, як наслідок впливу конкретних ідеологій і культур, провокує політичні зміни на світовій арені, розподіл влади та реформи у системах міжнародної безпеки. Події, які відбуваються на світовій арені, є наочним підтвердженням цієї гіпотези.

Актуальним завданням наукового товариства є прогнозування поведінки різних страт суспільства в умовах тотальних викликів і кризових ситуацій, які останніми роками набувають системної ознаки.

2. Огляд літературних джерел

Тема моделей реагування на кризові ситуації представників різних страт суспільства є актуальною та складною, адже в кризових умовах соціальна стратифікація суттєво впливає на поведінкові стратегії індивідів. Аналіз останніх наукових досліджень у цій галузі дозволяє виокремити основні підходи, які допомагають зрозуміти, як різні соціальні групи адаптуються до кризових умов.

І. В. Аксьонова [1], аналізуючи соціально-економічні аспекти реагування на кризові ситуації, зосереджує увагу на соціальній стратифікації та економічній нерівності як основних чинниках, що визначають стратегічну поведінку представників різних страт в умовах соціальних криз. Автор проводить диференціацію населення за економічними факторами, що є важливим для розуміння впливу економічної нерівності на здатність соціальних груп адаптуватися до кризових умов. Н. Антонійчук [2] аналізує поведінку індивідів у кризових ситуаціях, вплив соціального розшарування та економічних змін на конфліктність, що важливо для розуміння, як різні стратегії взаємодії можуть сприяти чи гальмувати стабільність у кризовий період. Н. Кравець та Н. Климук [6] розглядають важливість гуманітарних ініціатив і підтримки вразливих груп населення під час війни.

М. А. Крюкова [7] акцентує увагу на тому, що в умовах соціальних та економічних криз важливим фактором є здатність індивідів адаптуватися до складних умов. Психологічна резильєнтність як метакомпетенція особистості дозволяє кожному індивіду вибирати конструктивну стратегію подолання кризових ситуацій, що, в свою чергу, може впливати на поведінкові моделі різних соціальних страт. О. Резнікова [9] досліджує теоретичні та практичні аспекти забезпечення національної стійкості в умовах соціальної і політичної невизначеності. Автор розглядає важливість соціальних програм, механізмів управління стійкістю та адаптивного управління в кризових умовах. Дослідження сприяє розумінню взаємодії різних соціальних страт у контексті національної безпеки та адаптації до кризових ситуацій. О. Л. Валецький [11] аналізує вплив політичних систем та моделей державного управління на стратегії реагування суспільства на кризові ситуації. Проблема балансу між демократичними принципами та необхідністю надзвичайних заходів у кризових ситуаціях є важливим чинником при визначенні моделей поведінки різних соціальних груп, коли кожна з них має різні ступені доступу до політичних і економічних ресурсів. Зважаючи на актуальність досліджуваної проблематики, вона вимагає подальшого дослідження.

3. Постановка завдання

Метою дослідження є вивчення моделі поведінки людини в кризових ситуаціях залежно від її приналежності до певної страти суспільства.

4. Методи та матеріали

При написанні статті використано метод контент-аналізу наукових праць (монографій, наукових публікацій) та інтернет-ресурсів за темою дослідження; при розгляді моделей поведінки індивідуумів у кризових умовах, а також основних характеристик людини з активною життєвою позицією використано метод класифікації; з метою цілісного бачення проблеми – метод теоретичного узагальнення інформації; для дослідження моделей поведінки представників різних страт у кризових умовах – метод порівняльного аналізу.

5. Результати та обговорення

Кризову ситуацію можна трактувати як несприятливі та складні умови життєдіяльності, які для окремої особи або групи осіб набувають особливого значення, а також об'єктивно важкі умови діяльності, які сприймаються як напружені чи небезпечні. Використовуючи моделювання поведінки індивідуумів у кризовій ситуації, можна прогнозувати поведінку представників різних страт. Н. Антонійчук виділяє три основні моделі поведінки особи у кризовій ситуації: конструктивну, деструктивну і конформістську [2]. Конструктивною вважається поведінка, спрямована на розвиток спільноти, покращення міжособистісних відносин. Деструктивна поведінка індивіда може включати агресію, відсутність співпраці та інші прояви, що призводять до руйнування взаємин між людьми. Конформістська поведінка проявляється у слідуванні індивіда діям та рішенням оточуючих, навіть якщо це неоптимально чи ризиковано. В умовах стресу та невизначеності, відчувачи потребу в підтримці, людина може шукати узгодження із загальноприйнятими нормами або переконаннями групи.

Отже, в умовах кризи, коли є загроза благополуччю та біологічному існуванню, людина змінює свою поведінку. Тип цих змін залежить від реакції організму на загрозу, що, в свою чергу, визначається наявними та усвідомленими ресурсами, здатністю їх виявити й ефективно використати. На наш погляд, найбільш актуальним є інноваційний підхід до вивчення ресурсів особистості через категорію резильєнтності (від англ. «resilience» – пластичність, гнучкість) яка характеризує динамічну властивість особистості. Саме резильєнтність сприяє конструктивному подоланню важких періодів.

У структурі резильєнтності D. Hellerstein виділяє фізичну та психологічну компоненти: фізична компонента стосується стресостійкості, а психологічна – соціального контексту, що включає підтримку оточення, здатність знаходити сенс у важких ситуаціях, володіння психологічними техніками тощо [4]. J. Kidd виокремлює професійну резильєнтність, яка забезпечує успіх у професійній діяльності, впевненість у собі, самоповагу та інші аспекти [5]. Оскільки резильєнтність охоплює широкий спектр життєвих регуляцій, її можна розглядати як базову здатність, метакомпетенцію – уміння тримати удар в умовах загроз та викликів, зберігати свою цілісність під психологічним тиском, а також планувати та будувати повноцінне життя навіть у складних обставинах. Тобто, резильєнтність як метакомпетенція передбачає наявність кількох важливих особистісних компетенцій: управління емоціями, усвідомлення власних сильних сторін, конструктивну взаємодію з іншими людьми та здатність розв'язувати складні проблеми. Отже, вибір моделі поведінки залежить від рівня розвитку резильєнтності.

Кожного індивіда можна віднести до певної соціальної групи, яка є частиною соціальної системи країни в цілому. Кожна соціальна система має свою структуру та складається з досить сталих суспільних груп – страт. І. В. Аксьонова трактує стратифікацію як процес поділу суспільства на окремі верстви (страти, класи) за критерієм соціального розшарування або нерівності. Основним фактором цього процесу, на думку автора, є економічна нерівність, яка проявляється через рівень доходів та їх диференціацію. Виходячи з основних критеріїв стратифікації суспільства, таких як відношення до влади, майновий стан, дохід і престиж професії, І. В. Аксьонова виокремлює три головні прошарки (страти): вищий, середній та нижчий [1]. До вищого прошарку належить вище керівництво країни, а також керівники вищої ланки,

висококваліфіковані спеціалісти; до середнього прошарку – службовці, індивідуальні підприємці, кваліфіковані робітники; до нижчого прошарку – малозабезпечені громадяни, безробітні. В межах середнього класу автор виділяє середній-вищий та середній-нижчий класи, а в межах нижчого класу – нижчий-вищий та соціально знедолених. Виходячи із принципів стратифікації, які базуються на володінні організаційними, економічними та культурними ресурсами, науковець виділяє 10 соціальних рівнів стратифікації: страту керівників державних органів та громадських організацій; страту управлінських кадрів; страту приватних підприємців; страту спеціалістів та технічного персоналу; страту службовців; страту індивідуальних підприємців; страту працівників торгівлі та побутового обслуговування населення; страту виробничих робітників; страту сільськогосподарських робітників; страту незайнятих осіб та безробітних [1]. На нашу думку, такий підхід до поділу суспільства на страти сприяє глибшому розумінню його структури, дозволяє краще прогнозувати поведінку індивідів у кризових ситуаціях залежно від їх приналежності до конкретної страти, а також допомагає розробляти більш ефективні соціальні політики.

У соціальній системі страти та окремі індивіди виконують певні соціальні ролі. Хоча соціальна система має схильність до стабільності, вона включає динамічні процеси, що забезпечують її адаптивність і прогресивність. Досліджуючи поведінку страт як підсистем, які містять адаптивні механізми, можна оцінити ступінь стійкості у кризових умовах як окремих підсистем-страт, так і соціальної системи загалом.

О. О. Резнікова підкреслює, що універсальної моделі не існує, а механізми й практики, які виявили свою ефективність в одних країнах, можуть не відповідати умовам та потребам інших країн. Водночас кращі світові практики можуть бути адаптовані з урахуванням національних інтересів та особливостей розвитку України. При цьому належне наукове обґрунтування вибору концептуальних підходів, моделей і механізмів допоможе уникнути помилок на етапі формування та реалізації нових складних проєктів, зокрема при створенні системи забезпечення національної стійкості [9].

Вважаємо, що вибір моделі реагування суспільства на кризову ситуацію має враховувати як загальні принципи функціонування складних систем, так і специфічні особливості ціннісного пакета кожної окремої підсистеми (страти). Хоча жорстка стратифікація суспільства дозволяє аналізувати та прогнозувати можливі тренди в умовах кризи, варто також враховувати негативні аспекти цього явища. Стратифікація не лише впливає на окремих індивідів, але й має системні наслідки для всього суспільства, обмежуючи його інноваційний потенціал. Однією з причин обмеження інноваційної діяльності є неможливість індивідів реалізувати свій таланти чи потенціал.

Стратифікація може також призводити до соціальних конфліктів, порушення внутрішньої стабільності та гармонії в суспільстві. Проблеми, пов'язані із зміною соціального статусу (високий поріг для переходу в іншу соціальну групу) та доступом до ресурсів, обмежують не тільки індивідуальний розвиток, але й загальний прогрес у суспільстві. Жорстка стратифікація створює ситуацію, при якій одні групи населення мають значно менше можливостей і ресурсів, що призводить до глибокої соціальної нерівності та несправедливості. Таким чином, обмежений доступ певних страт до освіти та інших можливостей може призвести до втрати людського потенціалу, затримки розвитку інновацій і, в кінцевому підсумку, до зниження конкурентоспроможності держави.

До груп населення з активною життєвою позицією та здатністю до соціальних перетворень можна віднести групи підприємців, групи з високим рівнем освіти (освітян), групи з соціальними зв'язками і підтримкою (громадських діячів). Їх основні характеристики наведені в табл. 1.

Надбанням останніх років є здатність індивідів ефективно долати виклики й швидко обирати найбільш оптимальну стратегію подолання кризи. Для цього доцільно застосувати кілька ефективних кроків: ретельно проаналізувати причини і обставини кризи, зрозуміти її сутність, визначити основні виклики; забезпечити ефективне управління ресурсами, персоналом, оптимізувати процеси; налагодити співпрацю з іншими учасниками процесу (урядовими організаціями, партнерами, консультантами), залучити додаткову експертизу, ресурси; розвивати гнучкі підходи та шукати інноваційні рішення для пристосування до нових умов; відкрито спілкуватись з усіма зацікавленими сторонами для збереження довіри та підтримки; на основі аналізу помилок та прорахунків попереднього досвіду, розробити нові стратегії для наступних кроків.

Таблиця 1. Характеристики людини з активною життєвою позицією

Характеристики	Зміст
Ініціативність	Здатність брати на себе відповідальність за зміни і нові проєкти, не чекаючи вказівок.
Мотивація	Внутрішнє прагнення до постійного розвитку і досягнення цілей, здатність долати труднощі на шляху до поставленої мети.
Самоорганізація	Вміння ефективно планувати свої ресурси і час, дотримуючись чіткої стратегії в досягненні цілей.
Адаптивність	Здатність швидко адаптуватися до змін у соціально-економічному та технологічному середовищі.
Цифрова грамотність	Здатність використовувати цифрові технології для роботи, навчання та комунікації.
Стратегічне мислення	Здатність приймати рішення на далекоглядну перспективу.
Позитивне мислення	Оптимістичний погляд на майбутнє, здатність знаходити рішення навіть у складних ситуаціях.
Інноваційне мислення	Здатність творчо підходити до вирішення проблем, знаходити нестандартні рішення і генерувати нові ідеї.
Навички критичного мислення	Здатність оцінювати ситуацію з різних точок зору, приймати обґрунтовані рішення та ефективно розв'язувати проблеми.
Комунікабельність	Уміння ефективно взаємодіяти з іншими людьми, працювати в команді і підтримувати соціальні зв'язки.
Цілеспрямованість	Чітке розуміння своїх цілей та прагнення їх досягти, незважаючи на труднощі чи зовнішні перешкоди.
Емпатія та соціальна відповідальність	Здатність розуміти почуття інших, брати участь у вирішенні соціальних проблем, проявляючи турботу про добробут інших людей.

Джерело: складено автором.

Особи з низьким рівнем доходу, молодь та люди, які живуть у складних умовах, мають обмежений доступ до освіти та новітніх технологій. Це не дає їм змоги швидко розробити ефективну стратегію для виходу з кризових ситуацій. Відсутність зовнішніх ресурсів та наявність внутрішніх перешкод змушує ці групи залишатися у складних обставинах, що з часом лише погіршуватимуться. Такі процеси можуть спричинити зростання соціальної нерівності та поляризацію у громадах. Вихід з жорстко стратифікованого суспільства вбачається у здобутті освіти та розвитку в людей необхідних навичок мислення. Забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх верств населення сприятиме зменшенню соціальної нерівності та стимулюватиме особистісний розвиток громадян. У кризових ситуаціях важливу роль у полегшенні страждань та у відновленні гідного рівня життя найбільш вразливих груп населення відіграють ефективні соціальні програми [6].

Впровадження справедливих економічних умов стимулюватиме розвиток підприємництва, сприятиме збільшенню кількості робочих місць та зменшенню економічної нерівності. Боротьба з корупцією і підвищення прозорості в державному управлінні забезпечать рівні можливості для всіх громадян. Зміни в суспільних поглядах на соціальну справедливість і рівність допоможуть зменшити соціальну нерівність та подолати жорстку стратифікацію суспільства.

У цьому контексті особливої актуальності набуває філософська доктрина неокантіанства. У поглядах представників Баденської школи неокантіанства знайшли відображення такі актуальні проблеми сьогодення, як обмеження державних витрат; підтримання соціальної стабільності; зосередження на ринкових механізмах та приватній ініціативі; акцентування уваги на національній безпеці, сильній обороні, активній зовнішній політиці; ефективно управління та бюрократичні реформи; визнання традиційних цінностей та соціальних інститутів; відкритість для міжнародної торгівлі та інвестицій. Ці проблеми переорієнтовують філософію на формування соціальних цінностей. Вважаємо за доцільне більш детально зупинитися на цьому філософському напрямку.

У 1855 році Г. Гельмгольц звернув увагу на подібність окремих ідей філософії Канта з концепціями природничих наук. Його ідею про те, що фізіологічний апіоризм ґрунтується на твердженні, що структура органів чуття визначає особливості людського сприйняття світу, розвинув О. Лібман, а дещо пізніше й А. Ланге. Так виникло фізіологічне неокантіанство – вчення про фізично-психічну організацію людей як трактування апіоризму Канта. Для марбурзького

неокантіанства характерне усунення всіх елементів матеріалізму з кантівської філософії та зведення її виключно до вчення про метод, що спрямовано на побудову універсальної математики (*mathesis universalis*). Фізіологічний напрямок у неокантіанстві виник у зв'язку з тим, що філософська дискусія щодо співвідношення суб'єкта й об'єкта в пізнанні у кінцевому підсумку є процесом створення суб'єктом об'єкта пізнання.

Представники Марбурзької школи (П. Наторп, Е. Кассіпер, Г. Коген, А. Ліберт) розглядали пізнання як активний процес конструювання знань. У цьому контексті вони розвивали логіко-методологічні проблеми природничих наук. Натомість, представники Баденської школи зосередили увагу на питаннях цінностей і методології гуманітарних наук, а також на обґрунтуванні відмінностей між природничими та соціальними науками. Вони намагались довести, що соціальні явища не піддаються науковому пізнанню, оскільки можуть бути осмислені лише через аксіологічний, нормативний або теологічний підхід, у контексті вічної «проблеми цінностей». Оскільки соціологія вивчає поведінку людини та вплив на її формування і свідомість соціальних відносин, засновники Баденської школи неокантіанства, В. Віндельбанд та Г. Ріккерт, трактували соціологію як «генералізуючу науку», тобто науку, що займається узагальненням соціальних явищ.

Б. Кістяківський вважав, що ідея влади та пов'язані з нею поняття панування і підпорядкування, є результатом психологічної взаємодії індивідів. Через дії людей, які усвідомлюють свій обов'язок, право перетворює соціально необхідне в обов'язкове. Учений був прихильником теорії правового самовизначення держави, стверджуючи, що держава, як єдиний творець правових норм, змушена дотримуватися тих норм права, які вона створила. Б. Кістяківський ототожнював правову та конституційну державу, вважаючи, що правовою може бути як буржуазна, так і соціалістична держава. Останню він вважав найбільш розвиненим і вищим типом правової держави. Для нього соціалізм означав перемогу ідей «належного», «необхідного» і «справедливого». Розвиваючи класичну ідею солідаризму, автор вважав головним завданням держави досягнення спільного блага та справедливості. Згідно з його поглядами, ідея справедливості передбачає, що кожній людині має бути гарантоване право на гідне існування. У цьому, на думку Б. Кістяківського, полягає сутність ідеальної держави [10]

Вважаємо, що принцип справедливості є основою для побудови стійкого та гармонійного суспільства, де кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал. Він передбачає вирівнювання можливостей для всіх членів суспільства і допомагає створити таке середовище, в якому кожен відчуває відповідальність за благо інших, що, у свою чергу, сприяє загальному благополуччю.

Вимоги справедливості повинні стати фундаментом законотворчості та забезпечуватися державою. В українському суспільстві відбувається процес формування європейських стандартів демократії, суть яких полягає в тому, що громадяни мають можливість впливати на прийняття рішень через участь у виборах. Європейська демократія базується на:

- праві громадян обирати своїх представників у законодавчі та інші органи влади шляхом вільних і регулярних виборів;
- рівності всіх громадян перед законом та обов'язком перед судом і законом;
- захисті та підтримці основних прав та свобод (гідності, особистої недоторканності та ін.);
- можливості вільно висловлювати свою думку та без дискримінації чи переслідувань об'єднуватись у громадські організації;
- незалежності та балансі виконавчої, законодавчої та судової гілок влади для ефективного функціонування системи та запобігання зловживанням.

Низька довіра до публічних інститутів, соціальні розбіжності, нерівномірний розподіл ресурсів та можливостей посилюють відчуття несправедливості в суспільстві. Як наслідок – високий рівень корупції, недосконалість нормативно-правової бази та правової системи, політична нестабільність не дають можливості відстоювати справедливість через правові механізми та владні структури. Водночас існує загроза, що масова свідомість адаптується до надзвичайних заходів, тоді як ліберальні цінності піддаватимуться критичному переосмисленню. Атмосфера дезорієнтації, низька ефективність органів влади та інші чинники сприяють популярності радикальних практик серед широких верств населення [3].

Цінність справедливості є основою для створення стійкого суспільства, яке виконує важливу роль у захисті прав і свобод громадян, а також у забезпеченні рівності та порядку. В

умовах кризи підприємці швидко коригують свою бізнес-модель, аби відповідати новим викликам. Державні органи переглядають стратегію фінансового управління, перерозподіляючи бюджетні ресурси на соціальні потреби та охорону здоров'я. Громадські діячі оперативно надають гуманітарну допомогу своїм громадам і термінову підтримку постраждалим. Робітники зосереджуються на економії ресурсів. Звісно, дії кожної особи залежать не лише від її страти, але й від конкретних умов кризи.

6. Висновки

За результатами проведеного дослідження можна зробити певні висновки.

Кожна соціальна страта має свій унікальний набір цінностей, сформованих під впливом культурних, соціальних і економічних чинників. Модель поведінки представників різних страт у кризових ситуаціях визначається їхніми ціннісними орієнтаціями та доступними ресурсами. Взаємозв'язок між стратегією поведінки та ціннісним набором різних страт є важливим фактором, що впливає на стабільність соціальної системи держави.

У кризових умовах індивіди можуть проявляти три основні моделі поведінки: конструктивну, деструктивну та конформістську. Вибір моделі поведінки залежить від рівня розвитку резильєнтності – здатності особи або соціальної групи адаптуватися до труднощів і використовувати доступні ресурси для подолання кризи. Рівень розвитку резильєнтності безпосередньо впливає на вибір оптимальної стратегії подолання труднощів, тому її розвиток є необхідним для успішної адаптації на рівні окремих страт і соціальної системи в цілому.

Універсальної моделі реагування на кризові ситуації не існує. Кращі світові практики можуть бути адаптовані до національних умов з урахуванням соціально-економічних і культурних особливостей.

Жорстка соціальна стратифікація призводить до соціальної нерівності та несправедливості. Обмежений доступ певних страт до освіти та інших ресурсів негативно впливає на розвиток людського потенціалу, затримує інновації та знижує конкурентоспроможність держави.

Вихід із жорстко стратифікованого суспільства можливий через забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх верств населення, що стимулюватиме особистісний розвиток і зменшуватиме соціальну нерівність. Водночас впровадження справедливих економічних умов сприятиме розвитку підприємництва, збільшенню кількості робочих місць і зменшенню економічної нерівності.

Таким чином, ефективне реагування на кризові ситуації вимагає врахування специфіки кожної соціальної страти, розвитку їхніх адаптивних можливостей та забезпечення рівних можливостей для всіх верств суспільства.

References

1. Aksonova, I. V. (2017). Statystychne zabezpechennia analizu sotsialnoi stratyfikatsii ta ekonomichnoi nerivnosti naselennia krainy [Statistical support for the analysis of social stratification and economic inequality of the country's population]. *Problemy ekonomiky – Problems of economy*, 1, 55–62 (in Ukrainian)
2. Antoniichuk, N. (2019). Konfliktna povedinka osobystosti yak rezultat vplyvu obiektyvnykh ta subiektyvnykh chynnykiv [Conflict behavior of the individual as a result of the influence of objective and subjective factors]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya psykholohichni nauky – Bulletin of Lviv University. Psychological Sciences Series*, 5, 3–8. <https://doi.org/10.30970/2522-1876-2019-5-1> (in Ukrainian)
3. Fedina, N. V. (2014). *Suchasne rozuminnia spravedlyvosti v diialnosti orhaniv vnutrishnikh sprav: teoretyko-pravove doslidzhennia* [Modern understanding of justice in the activities of internal affairs bodies: theoretical and legal research]. Lviv: LvDUVS (in Ukrainian)
4. Hellerstein, D. (2011). "How Can I Become More Resilient?" <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/heal-your-brain/201108/how-can-i-become-more-resilient>.
5. Kidd, J. (2006). *Understanding career counseling: theory, research and practice*. London: SAGE Publications Ltd.
6. Kravets, N., & Klymuk, N. (2023). Osoblyvosti zaprovadzhennia sotsialnykh prohram v umovakh viiskovoho stanu v Ukraini [Peculiarities of implementing social programs under martial law in Ukraine]. *Visnyk sotsialnoi hihiieny ta orhanizatsii okhorony zdorovia Ukrainy – Bulletin of Social Hygiene and Health Care Organization of Ukraine*, 3(97), 76–79. <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2023.3.14226> (in Ukrainian)

7. Kriukova, M. A. (2020). Psykholohichni osoblyvosti rezilientnosti yak metakompetentsii osobystosti [Psychological features of resilience as a metacompetence of the individual]. Proceedings from II Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia "Intehratsiinyi rozvytok osobystosti ta suspilstva: psykholohichni i sotsiolohichni vymiry: materialy" – The Second International Scientific and Practical Conference "Integrative Development of the Individual and Society: Psychological and Sociological Dimensions". (pp. 124–126). Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka» (in Ukrainian)
8. Osnovni polozhennia shchorichnoi dopovidi Miunkhenskoï bezpekovoï konferentsii [Main provisions of the annual report of the Munich Security Conference]. (2024). <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/osnovni-polozhennya-shchorichnoyi-dopovidi-myunkhenskoyi> (in Ukrainian)
9. Reznikova, O. (2022). Natsionalna stiikist v umovakh minlyvoho bezpekovoho seredovyscha [National stability in a changing security environment]. Kyiv: NISD. <https://doi.org/10.53679/NISS-book.2022.01> (in Ukrainian)
10. Tolstov, I. V. (2015). B. Kistiakivskiy – zasnovnyk ukrainskoi intehralnoi filosofii prava [B. Kistyakivskiy – the founder of the Ukrainian integral philosophy of law]. Humanitarnyi chasopys – Humanities magazine, 1, 52–57 (in Ukrainian)
11. Valevskiy, O. L. (2020). Balans mizh demokratiieiu y avtorytaryzmom u kryzovykh sytuatsiiakh: vyklyky dlia Ukrainy [Balance between democracy and authoritarianism in crisis situations: challenges for Ukraine]. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-04/balance-miz-democracy-and-avtorytarysmom.pdf> (in Ukrainian)